

Nr 44

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967), m. m.; given Stockholms slott den 17 mars 1972.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

SVEN ANDERSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

Kungl. Maj:t beslöt den 26 mars 1971 att med tillämpning fr. o. m. den 1 juli 1972 införa ett nytt tjänsteställningssystem inom krigsmakten. Systemet innebär bl. a. att benämningarna officer, underofficer och underbefäl utgår och ersätts med andra gruppbenämningar. Härvid får begreppen regimentsofficer och kompaniofficer en annan innebörd än enligt gällande ordning. Den nya terminologin föranleder ändringar i åtskilliga författningar där de nyss återgivna begreppen förekommer. I propositionen föreslås ändringar i författningar som har beslutats med riksdagen.

Förslag till

Lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967)

Härigenom förordnas, att 6 och 10 §§ samt 27 § 1 mom. värnpliktslagen (1941:967)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*
6 §²

Värnpliktig skall uttagas för utbildning

- a) vid försvarsgren eller vid truppslag eller vapenslag inom försvarsgren,
- b) i särskild tjänst eller till särskild tjänstgöring,
- c) till befattning eller grupp av befattningar samt
- d) vid förband eller utbildningsanstalt.

Befattning för menig, *underofficer* eller *officer* avser, om ej annat följer av bestämmelserna i denna paragraf eller av 27 § 1 mom., militär, civilmilitär eller civil personal.

Uttagning för utbildning till militär befattning för *officer* får icke ske utan den värnpliktiges medgivande. För uttagning för annan befattning fordras medgivande av den värnpliktige endast om uttagningen ändras efter inskrivningen och den ändrade uttagningen medför att tiden för grundutbildningen förlänges. Ändrad uttagning från utbildning till militär befattning till utbildning för civilmilitär eller civil befattning eller från utbildning till civilmilitär eller civil befattning till militär befattning får dock ske utan den värnpliktiges medgivande.

Befattning för menig, *grupp-, plutons- eller kompanibefäl* avser, om ej annat följer av bestämmelserna i denna paragraf eller av 27 § 1 mom., militär, civilmilitär eller civil personal.

Uttagning för utbildning till militär befattning för *kompanibefäl* får icke ske utan den värnpliktiges medgivande. För uttagning för annan befattning fordras medgivande av den värnpliktige endast om uttagningen ändras efter inskrivningen och den ändrade uttagningen medför att tiden för grundutbildningen förlänges. Ändrad uttagning från utbildning till militär befattning till utbildning för civilmilitär eller civil befattning eller från utbildning till civilmilitär eller civil befattning till militär befattning får dock ske utan den värnpliktiges medgivande.

För ändrad uttagning efter avslutad grundutbildning fordras ej medgivande av den värnpliktige.

Värnpliktig skall såvitt möjligt uttagas för den utbildning för vilken han kan anses bäst lämpad. I den mån det kan ske skall hänsyn tagas till

¹ Lagen omtryckt 1969:378.

² Senaste lydelse 1971:169.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

den värnpliktiges önskemål. Värnpliktig bör ej uttagas för utbildning till befattning, för vilken fordras längre grundutbildning än ett år, om han visar att detta medför särskilt svåra olägenheter för honom eller för nära anhörig till honom som är beroende av hans arbete.

10 §³

Inskrivningsnämnd består av ordförande och icke militära ledamöter till det antal Konungen bestämmer, dock minst en för varje till nämndens verksamhetsområde hörande landstingskommun eller stad som ej tillhör landstingskommun.

För ordförande och annan ledamot i inskrivningsnämnd skall finnas ersättare.

Ordförande i inskrivningsnämnd är inskrivningschefen. Finnes mer än en nämnd inom inskrivningsområdet, utser värnpliktsverket en *regementsofficer* att vara ordförande i nämnd där inskrivningschefen ej ingår. Ersättare för ordföranden är en *regementsofficer* som värnpliktsverket utser.

Ordförande i inskrivningsnämnd är inskrivningschefen. Finnes mer än en nämnd inom inskrivningsområdet, utser värnpliktsverket en *militär tjänsteman av lägst överstelöjtnants eller kommandörkaptens grad* att vara ordförande i nämnd där inskrivningschefen ej ingår. Ersättare för ordföranden är en *militär tjänsteman av lägst överstelöjtnants eller kommandörkaptens grad* som värnpliktsverket utser.

De icke militära ledamöterna och ersättare för dessa utses för tre år av vederbörande landsting eller stadsfullmäktige i stad som ej tillhör landstingskommun.

27 §

1.⁴ De värnpliktigas utbildningstid

Värnpliktsutbildningen utgöres av grundutbildning och repetitionsutbildning. Repetitionsutbildningen kan utgöras av krigsförbandsövningar, särskilda övningar, fackövningar, särskilda fackövningar och mobiliseringsövningar.

A. Värnpliktig, som uttagits för utbildning till befattning för menig eller *underbefäl*, skall full-

A. Värnpliktig, som uttagits för utbildning till befattning för menig eller *gruppbefäl*, skall full-

³ Senaste lydelse 1969:378.

⁴ Senaste lydelse 1971:169.

Nuvarande lydelse

göra grundutbildning som omfattar

- a) vid armén och kustartilleriet högst trehundrafyrtiofem dagar,
- b) vid flottan och flygvapnet högst trehundrasextiofyra dagar.

Värnpliktig, som skall utbildas till särskilt kvalificerad befattning för menig eller *underbefäl*, kan åläggas grundutbildning under högst fyrahundra femtio dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till befattning för *underofficer* eller till civilmilitär eller civil befattning för *officer*, skall fullgöra grundutbildning under högst fyrahundra femtio dagar. För värnpliktig, som uttagits för utbildning till militär befattning för *officer*, omfattar grundutbildningen högst femhundrafyrtio dagar.

Tid för grundutbildning må icke understiga tvåhundra trettiofem dagar.

B. Värnpliktig skall fullgöra högst fem krigsförbandsövningar.

Värnpliktig i befattning för menig eller *underbefäl* skall, om annat ej följer av vad som sägs nedan, fullgöra krigsförbandsövningar under sammanlagt högst

- a) vid armén och kustartilleriet etthundra fem dagar eller, i *underbefälsbefattning* eller kvalificerad befattning för menig, etthundratjugofem dagar,
- b) vid flottan nittio dagar eller, i *underbefälsbefattning*, etthundratjugofem dagar,
- c) vid flygvapnet nittio dagar eller, i kvalificerad *underbefälsbefattning*, etthundratjugofem dagar.

Värnpliktig i befattning för menig eller *underbefäl* på stamstridsfartyg vid flottan eller i annan särskild befattning för menig eller *underbefäl* som Konungen bestämmer skall fullgöra krigsför-

Föreslagen lydelse

göra grundutbildning som omfattar

Värnpliktig, som skall utbildas till särskilt kvalificerad befattning för menig eller *gruppbefäl*, kan åläggas grundutbildning under högst fyrahundra femtio dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till befattning för *plutonsbefäl* eller till civilmilitär eller civil befattning för *kompanibefäl*, skall fullgöra grundutbildning under högst fyrahundra femtio dagar. För värnpliktig, som uttagits för utbildning till militär befattning för *kompanibefäl*, omfattar grundutbildningen högst femhundrafyrtio dagar.

Värnpliktig i befattning för menig eller *gruppbefäl* skall, om annat ej följer av vad som sägs nedan, fullgöra krigsförbandsövningar under sammanlagt högst

- a) vid armén och kustartilleriet etthundra fem dagar eller, i *befattning för gruppbefäl* eller kvalificerad befattning för menig, etthundratjugofem dagar,
- b) vid flottan nittio dagar eller, i *befattning för gruppbefäl*, etthundratjugofem dagar,
- c) vid flygvapnet nittio dagar eller i kvalificerad *befattning för gruppbefäl*, etthundratjugofem dagar.

Värnpliktig i befattning för menig eller *gruppbefäl* på stamstridsfartyg vid flottan eller i annan särskild befattning för menig eller *gruppbefäl* som Konungen bestämmer skall fullgöra krigsför-

Nuvarande lydelse

bandsövningar under sammanlagt högst etthundratjugofem dagar eller, i *underbefälsbefattning* eller kvalificerad befattning för menig, högst etthundrasextio dagar.

Värnpliktig i *underofficers-* eller *officersbefattning* skall fullgöra krigsförbandsövningar under sammanlagt högst etthundrasextio dagar vid armén och marinen samt högst etthundratjugofem dagar vid flygvapnet.

För värnpliktig i befattning som kompanichef eller kompanikvartermästare eller i motsvarande befattning eller med uppgift som materielredogörare kan den sammanlagda tiden för krigsförbandsövningar överskridas med högst tio dagar.

Krigsförbandsövning får omfatta högst trettiofyra dagar.

Konungen äger bestämma att tiden för en krigsförbandsövning får tagas i anspråk för en fackövning. Konungen äger också bestämma att en krigsförbandsövning för värnpliktig i befattning på stamstridsfartyg vid flottan uppdelas i högst fyra delövningar.

C. Värnpliktig i *underofficers-* eller *officersbefattning* samt, enligt Konungens bestämmande, annan värnpliktig kan åläggas att fullgöra högst tre eller vid flygvapnet högst fem särskilda övningar.

Särskilda övningar skola fullgöras under sammanlagt högst trettiotre dagar.

Särskild övning får omfatta högst elva dagar.

Värnpliktig, som vid förband skall fullgöra uppgift av särskild betydelse för genomförande av förbandets mobilisering eller som är krigsplacerad vid förband, vars mobilisering är avsedd att kunna genomföras på avsevärt kortare tid än som gäller för huvuddelen av krigsmaktens förband, kan åläggas att fullgöra högst fem mobiliseringsövningar om sammanlagt högst åtta dagar.

Konungen äger bestämma att tiden för särskild övning får tagas i anspråk för särskild fackövning.

D. Värnpliktig som uttagits för utbildning enligt 6 § kan efter egen ansökan antagas för bistånds- och katastrofutbildning. Den som antagits för sådan utbildning skall fullgöra grundutbildning under högst 450 dagar samt repetitionsutbildning under minst 90 och högst 160 dagar. Repetitionsutbildningen kan fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden.

Föreslagen lydelse

bandsövningar under sammanlagt högst etthundratjugofem dagar eller, i *befattning för gruppbefäl* eller kvalificerad befattning för menig, högst etthundrasextio dagar.

Värnpliktig i *befattning för plutons-* eller *kompanibefäl* skall fullgöra krigsförbandsövningar under sammanlagt högst etthundrasextio dagar vid armén och marinen samt högst etthundratjugofem dagar vid flygvapnet.

C. Värnpliktig i *befattning för plutons-* eller *kompanibefäl* samt, enligt Konungens bestämmande, annan värnpliktig kan åläggas att fullgöra högst tre eller vid flygvapnet högst fem särskilda övningar.

Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas, att 21 kap. 20 och 21 §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 KAP.

20 §¹

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom *officerare, underofficerare, underbefäl* eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga som ej fått tillstånd till vapenfri tjänst samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundit sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom *regementsofficerare, kompaniofficerare, plutonsofficerare, gruppchefer, reservofficerare* eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga som ej fått tillstånd till vapenfri tjänst samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundit sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

De som avses i första stycket skola, förutom under tid då tjänstgöringsskyldighet föreligger, anses såsom krigsmän då de i anslutning till sådan tid vårdas å militärsjukhus, då de äro intagna i militärhåkte samt då de inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten eller eljest offentligan uppträda i militär tjänstedräkt ävensom såvitt angår fullgörandet av dem åliggande anmälningsskyldighet eller annan särskild tjänsteplikt.

¹ Senaste lydelse 1966:415.

Nuvarande lydelse

Krigsman, som har befälsrätt över annan krigsman, är dennes förman. Krigsman, över vilken annan krigsman har befälsrätt, är underlydande i förhållande till denne.

Föreslagen lydelse

21 §

Av den personal som avses i 20 § första stycket *skola officerare, underofficerare och annat* befäl av lägst *furirs* grad samt de som innehava motsvarande tjänsteställning vara underkastade ämbetsansvar, vare sig de äro tjänstgörings-skyldiga eller icke.

Av den personal som avses i 20 § första stycket *skall* befäl av lägst *överfurirs* grad samt de som innehava motsvarande tjänsteställning vara underkastade ämbetsansvar, vare sig de äro tjänstgörings-skyldiga eller icke.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

Förslag till Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948:472)

Härigenom förordnas, att 13, 16, 17, 66, 96 och 98 §§ militära rättegångslagen (1948:472) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §¹

Befogenhet som i 12 § sägs tillkommer ock, även om det ej följer redan av nämnda paragraf, följande befattningshavare där de äro av lägst *regementsofficers* grad eller tjänsteklass, nämligen

Befogenhet som i 12 § sägs tillkommer ock, även om det ej följer redan av nämnda paragraf, följande befattningshavare där de äro av lägst *överstelöjtnants eller kommandörkaptons* grad eller tjänsteklass, nämligen

1. garnisonschef, cheferna för krigsmaktens centrala förvaltningsmyndigheter, gemensamma institutioner och gemensamma utbildningsanstalter, chef för tyg-, tygverkstads- eller intendenturförvaltning inom militärområde och militärkommando samt chef för anstalt som lyder under central förvaltningsmyndighet;

2. personalkårchef och chef för förband enligt krigsmaktens indelning i fred;

3. chef för luftförvarssektor, chef för marint bevakningsområde samt chef för fartygsförband, fartyg eller örlogsdepå;

4. chef för kommendering som ej tillhör visst förband inom krigsmakten och chef för avdelning av förband som är varaktigt förlagd på annan ort än förbandet; samt

5. i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten.

Har befattningshavare som avses i första stycket 1–5 lägre grad eller tjänsteklass än *regementsofficer*, må försvarsgrenschefen uppdraga åt annan befattningshavare av lägst sådan grad eller tjänsteklass att, utan hinder av att denne icke äger befälsrätt över den personal varom är fråga, utöva bestraffningsrätt över personalen. Skulle detta med hänsyn till

Har befattningshavare som avses i första stycket 1–5 lägre grad eller tjänsteklass än *överstelöjtnant eller kommandörkapten*, må försvarsgrenschefen uppdraga åt annan befattningshavare av lägst sådan grad eller tjänsteklass att, utan hinder av att denne icke äger befälsrätt över den personal varom är fråga, utöva bestraffningsrätt över personalen. Skulle detta med

¹ Senaste lydelse 1968:330.

Nuvarande lydelse

tjänstgöringsförhållandena medföra avsevärd olägenhet och har den lägre befattningshavaren *kaptens* grad eller tjänsteklass, må bestraffningsrätten anförtros åt honom, om det finnes lämpligen kunna ske.

Föreslagen lydelse

hänsyn till tjänstgöringsförhållandena medföra avsevärd olägenhet och har den lägre befattningshavaren *majors eller örlogskaptens* grad eller tjänsteklass, må bestraffningsrätten anförtros åt honom, om det finnes lämpligen kunna ske.

Befogenhet som avses i andra stycket tillkommer överbefälhavaren i fråga om befattningshavare över vilken försvarsgrenschef icke har befälsrätt.

16 §

Vad i rättegångsbalken är stadgat om jäv mot domare skall i tillämpliga delar gälla i fråga om bestraffningsberättigad befattningshavare.

Är chef å fartyg, som befinner sig i främmande farvatten, av jäv hindrad att utöva honom tillkommande bestraffningsrätt och finnes ej där högre bestraffningsberättigad chef, må bestraffningsrätten i stället utövas av närmast lägre å fartyget tjänstgörande förman där denne är av minst *kaptens* grad eller tjänsteklass.

Är chef å fartyg, som befinner sig i främmande farvatten, av jäv hindrad att utöva honom tillkommande bestraffningsrätt och finnes ej där högre bestraffningsberättigad chef, må bestraffningsrätten i stället utövas av närmast lägre å fartyget tjänstgörande förman där denne är av minst *örlogskaptens* grad eller tjänsteklass.

17 §²

Konungen äger, i den mån förhållandena därtill föranleda, förordna att befattningshavare som har lägst *underofficers* grad eller tjänsteklass skall under beredskapstillstånd och då riket är i krig äga bestraffningsrätt i disciplinmål över underlydande personal, ändå att sådan rätt icke eljest tillkommer honom.

Konungen äger, i den mån förhållandena därtill föranleda, förordna att befattningshavare som har lägst *fänriks* grad eller tjänsteklass skall under beredskapstillstånd och då riket är i krig äga bestraffningsrätt i disciplinmål över underlydande personal, ändå att sådan rätt icke eljest tillkommer honom.

66 §²

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 14 § lagen om disciplinstraff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga bestraffningsrätt i

² Senaste lydelse 1968:330.

Nuvarande lydelse

disciplinmål, envar i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot underlydande tillkommer även den som, utan att äga bestraffningsrätt i disciplinmål, innehar ovan i 13 § första stycket omförmäld befattning och har lägst *underofficers* grad eller tjänsteklass, så ock chef för bataljon eller däremot svarande avdelning.

Såvitt angår underlydande *underbefäl* och meniga må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst *regementsofficers* grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärdet.

Föreslagen lydelse

Tillrättavisningsrätt mot underlydande tillkommer även den som, utan att äga bestraffningsrätt i disciplinmål, innehar ovan i 13 § första stycket omförmäld befattning och har lägst *fänriks* grad eller tjänsteklass, så ock chef för bataljon eller däremot svarande avdelning.

Såvitt angår underlydande *gruppbefäl* och meniga må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst *kommendörkapstens* grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärdet.

96 §³

Krigsrätt består av en lagfaren krigsdomare såsom ordförande samt nämnd. I nämnden skola sitta tre, därav två civila och en militär. Den militäre krigsrättsnämndemannen skall hava lägst *regementsofficers* grad.

Inrättas krigsrätt vid avskild avdelning och finnes ej på orten lämplig person som kan tjänstgöra såsom civil nämndeman, må i stället till nämndeman förordnas någon som fullgör militärtjänstgöring, dock ej den som annorledes än i reserven är fast anställd vid krigsmakten. Kan vid sådan krigsrätt befattningen som militär nämndeman ej besättas med *offi-*

Krigsrätt består av en lagfaren krigsdomare såsom ordförande samt nämnd. I nämnden skola sitta tre, därav två civila och en militär. Den militäre krigsrättsnämndemannen skall hava lägst *överstelöjtnants* eller *kommendörkapstens* grad.

Inrättas krigsrätt vid avskild avdelning och finnes ej på orten lämplig person som kan tjänstgöra såsom civil nämndeman, må i stället till nämndeman förordnas någon som fullgör militärtjänstgöring, dock ej den som annorledes än i reserven är fast anställd vid krigsmakten. Kan vid sådan krigsrätt befattningen som militär nämndeman ej besättas med *någon*

³ Senaste lydelse 1969:262.

Nuvarande lydelse

cer av lägst *regementsofficers* grad, må i stället till befattningen utses *officer* av *kaptens* grad.

Föreslagen lydelse

som innehar lägst *överstelöjtnants* eller *kommendörkapstens* grad, må i stället till befattningen utses *den* som är av *majors* eller *örlogskapstens* grad.

Krigsrätt är domför med krigsdomaren ensam i de fall, då tingsrätt vid handläggning av militärt mål är domför med en lagfaren domare.

98 §⁴

Krigsdomare förordnas av Konungen.

Där så anses erforderligt förordnar Konungen vice krigsdomare att vid förhinder för krigsdomaren träda i hans ställe. Konungen meddelar ock närmare bestämmelser om beviljande av ledighet och förordnande av vikarie för krigsdomare.

Krigsrättsnämndemännen utses av Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer. Krigsrättsnämndeman må endast den vara som är valbar till nämndeman vid allmän domstol. Är *officer eller underofficer* svarande i militärt mål, må ej såsom militär krigsrättsnämndeman tjänstgöra någon som tillhör samma regemente eller samma därmed likställda förband, såvida ej fråga är om krigsrätt vid avskild avdelning, där ingen annan finnes som kan fullgöra uppdraget.

Är nämndeman hindrad att tjänstgöra eller uteblir han från rättens sammanträde, må rättens ordförande kalla annan behörig person att tjänstgöra i hans ställe.

Krigsrättsnämndemännen utses av Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer. Krigsrättsnämndeman må endast den vara som är valbar till nämndeman vid allmän domstol. Är svarande i militärt mål *av lägst fänriks grad*, må ej såsom militär krigsrättsnämndeman tjänstgöra någon som tillhör samma regemente eller samma därmed likställda förband, såvida ej fråga är om krigsrätt vid avskild avdelning, där ingen annan finnes som kan fullgöra uppdraget.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

⁴ Senaste lydelse 1949:364.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1949:165) angående beslag å vissa skrifter**

Härigenom förordnas, att 1 § lagen (1949:165) angående beslag å vissa skrifter skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Anträffas vid avdelning av krigsmakten skrift, som mångfaldigats på annat sätt än genom tryckpress, och innefattar dess spridande uppenbart sådan enligt lag straffbar uppvigling att krigsman därigenom kan förledas åsidosätta sin tjänsteplikt, må skriften, efter beslut av befattningshavare som enligt lag har bestraffningsrätt över personal vid avdelningen, tagas i beslag. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärd som nu sagts vidtagas av annan befattningshavare av *officers eller underofficers* grad. Anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos befattningshavare som först sagts; denne har att genast pröva, om beslaget skall bestå.

Anträffas vid avdelning av krigsmakten skrift, som mångfaldigats på annat sätt än genom tryckpress, och innefattar dess spridande uppenbart sådan enligt lag straffbar uppvigling att krigsman därigenom kan förledas åsidosätta sin tjänsteplikt, må skriften, efter beslut av befattningshavare som enligt lag har bestraffningsrätt över personal vid avdelningen, tagas i beslag. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärd som nu sagts vidtagas av annan befattningshavare av *lägst fänriks* grad. Anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos befattningshavare som först sagts; denne har att genast pröva, om beslaget skall bestå.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

Förslag till

Lag om ändring i militärsättningsförordningen (1950:261)

Härigenom förordnas, att 1 § 2 mom. militärsättningsförordningen (1950:261) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

2 mom¹. Ersättning utgives jämväl i anledning av skada eller sjukdom, som någon under tid, då riket icke befinner sig i krig, ådrager sig vid inskrivningsförrättning eller prövning för antagning som *officers-* eller reservofficersaspirant vid krigsmakten eller vid färd till eller från sådan förrättning eller prövning eller under omständigheter, som enligt Konungens förordnande jämställas därmed.

2 mom. Ersättning utgives jämväl i anledning av skada eller sjukdom, som någon under tid, då riket icke befinner sig i krig, ådrager sig vid inskrivningsförrättning eller prövning för antagning som *regementsofficers-* eller reservofficersaspirant vid krigsmakten eller vid färd till eller från sådan förrättning eller prövning eller under omständigheter, som enligt Konungens förordnande jämställas därmed.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

¹ Senaste lydelse 1970:311.

Utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 17 mars 1972.

Närvarande: ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, BENGTSSON, LÖFBERG, CARLSSON, FELDT.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring i värnpliktslagen (1941:967), m. m.* och anför.

Inledning

Inom krigsmakten används sedan länge ett särskilt system som anger personalens tjänsteställning, dvs. inbördes turordning i tjänsten. Tjänsteställningssystemet är ett hjälpmedel för att bestämma rätten och skyldigheten att ta befäl i oförutsedda situationer. Tjänsteställningen har också viss psykologisk betydelse för mindre rutinerade chefer inom krigsmakten.

I det hittillsvarande tjänsteställningssystemet finns allvarliga brister. De största olägenheterna föranleds av att det ofta saknas överensstämmelse mellan befälsgruppernas tjänsteställning och deras uppgifter i krigsorganisationen. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 3 maj 1963 tillkallades samma dag sakkunniga för att se över tjänsteställningssystemet och lämna förslag som kunde avhjälpa bristerna i systemet. De sakkunniga, som antog namnet tjänsteställningsutredningen, avlämnade i mars 1967 betänkandet (SOU 1967:15) Tjänsteställning inom krigsmakten.

Sedan tjänsteställningsutredningens betänkande remissbehandlats, överarbetades vissa av utredningens förslag inom försvarsdepartementet och redovisades i en särskild promemoria (Stencil Fö juni 1968). Också denna promemoria blev föremål för remissförfarande.

Kungl. Maj:t uppdrog den 27 juni 1969 åt överbefälhavaren att lämna underlag för en närmare utformning av ett nytt tjänsteställningssystem för krigsmakten i överensstämmelse med riktlinjer som angavs i en till uppdraget fogad promemoria. Dessa riktlinjer byggde på tjänsteställningsutredningens förslag och den överarbetning av förslagen som hade gjorts inom försvarsdepartementet.

Kungl. Maj:t beslöt den 27 mars 1971 att med tillämpning fr. o. m. den 1 juli 1972 införa ett nytt tjänsteställningssystem inom krigsmakten. Reglementen och instruktioner med föreskrifter om tjänsteställningsförhållanden utfärdades av Konungen i kommandoväg. Genomförandet av det nya systemet föranleder emellertid också ändringar av väsentligen formell art i åtskilliga författningar. Jag avser att föreslå ändringar i författningar som har beslutats med riksdagen. Jag kommer i annat sammanhang att

föreslå Kungl. Maj:t erforderliga ändringar i författningar som har kommit till utan riksdagens medverkan. Som bakgrund till författningsförslagen lämnas i det följande en översiktlig redogörelse såväl för nuvarande tjänsteställningssystem och bristerna i detta som för det nya systemet.

Nuvarande tjänsteställningssystem inom krigsmakten

För att reglera det normala lydnadsförhållandet mellan chefer och deras underlydande inom krigsmakten behövs inte några särskilda tjänsteställningsregler. En förmans befälsrätt bestäms nämligen helt av de befogenheter och det ansvar som följer med befattningen.

Ett särskilt tjänsteställningssystem behövs i många fall inte heller för att ange vem av sinsemellan sidoordnade som i chefens frånvaro skall utöva dennes befogenheter. I en organisation med avgränsad personalsammansättning, bestämda arbetsuppgifter och en fast uppbyggnad kan man med interna instruktioner, arbetsrutiner o. d. relativt enkelt reglera den ordning i vilken befattningshavarna skall utöva befälet.

I krigsmaktens verk och staber, i fredsorganisationens utbildningsenheter, på flottans fartyg m. m. är således behovet av tjänsteställningsregler mindre påfallande. Vid krigsorganisationens enheter i strid eller vid krigsliknande övningar i fred är förhållandena däremot mera svårbemästrade. Militärteknikens och taktikens utveckling har medfört att det moderna kriget förs med relativt små, självständigt uppträdande enheter som är utspridda över stora ytor. Förbanden har ofta en tillfällig sammansättning som tid efter annan kan växla beroende på arten av de uppgifter som skall lösas. Personalsammansättning, uppgifter och organisation varierar. Vid oförutsedda situationer i strid är det nödvändigt att någon i chefens frånvaro tar ansvaret och befälet trots att han inte har utsetts till chef. Detta ställer ökade krav på befälets – inte minst det lägre befälets – förmåga och vilja att ta ansvar. Oförutsedda situationer som kräver ett snabbt ingripande kommer sannolikt att inträffa oftare i det moderna kriget än tidigare.

Regler för att i oförutsedda situationer avgöra vem som skall ingripa finns sedan länge inom krigsmakten. Med tjänsteställning förstås den inbördes turordningen i tjänsten och systemet innehåller de regler som anger denna turordning. Tjänsteställningen är således ett hjälpmedel för att bestämma skyldighet och rätt att ta befälet i chefens och ställföreträdarens frånvaro.

Regler om befälsrätt är nödvändiga under krigsförhållanden. Att dessa regler också tillämpas i fred motiveras främst av att fredsverksamhetens huvudsyfte är utbildning för kriget. För att krigsmakten snabbt skall kunna utveckla full effekt måste de rutiner som skall tillämpas i krig nötas in i fred. Givetvis kan också i den övriga fredsverksamheten uppstå situationer i vilka det behövs allmänna regler om befälsrätt.

Tjänsteställningen har också en viss psykologisk betydelse för mindre rutinerat befäl. Även om militärpsykologiska urvalsmetoder för bedömning av befälslämplighet under de senaste åren har fått ökad tillförlit-

lighet, kan inte rimligen alla chefsbefattningar i krigsorganisationen besättas med individer som i kraft av sina personliga egenskaper betraktas som självklara ledare av sin omgivning och som därför spontant accepteras såsom chefer av sina underlydande. Många chefer behöver därför tjänsteställningen som hjälp för att utöva sitt befäl.

De militära tjänstegraderna representerar vad man i dagligt tal menar med tjänsteställning. Tjänstegraderna markeras med särskilda beteckningar på uniformerna. I fråga om civilmilitär och civil personal motsvaras tjänstegrad av tjänsteklass resp. tjänstegrupp med samma benämning som de militära tjänstegraderna.

Den inbördes turordningen mellan de tjänstegrader som i dag används inom armén framgår av följande tabell.

Ordnings- följd	Befälsgrupp		
	Officerare	Underofficerare	Underbefäl
1	General		
2	Generallöjtnant		
3	Generalmajor		
4	Överste ¹		
5	Överste		
6	Överstelöjtnant		
7	Major		
8	Kapten		
9		Förvaltare	
10	Löjtnant		
11		Fanjunkare	
12	Fänrik		
13		Sergeant	
14			Rustmästare
15			Överfurir
16			Furir
17			Korpral
18			Vicekorpral

¹ Tjänstegradens fullständiga benämning är "överste, innehavare av tjänst i lönegrad C 2 eller högre lönegrad"

Tjänstegraderna för officerare fördelas över tre nivåer. Tjänstegraderna 1–3 omfattar därvid generalspersoner, tjänstegraderna 4–7 regements-officerare och tjänstegraderna 8, 10 och 12 kompaniofficerare.

Inom flottan används för flera av de nämnda tjänstegraderna särskilda benämningar såsom amiral, kommendör, kommendörkapten av 1. och 2. graden, flaggunderofficer och högbåtsman. Särskilda tjänstegradsbenämningar finns också vid vissa truppslag inom armén, inom kustartilleriet och inom flygvapnet.

Tjänsteåldern bestämmer turordningen mellan personal i samma tjänstegrad. Högre tjänsteålder ger företräde framför lägre. Tjänsteåldern räknas normalt från utnämningsdatum i tjänstegraden, men ett flertal undantagsbestämmelser finns. I vissa fall åsidosätts tjänsteåldern till förmån för en grupptillhörighet. Sålunda räknar alltid värnplikligt befäl

oavsett tjänsteålder tjänsteställning efter fast anställt befäl i samma tjänstegrad.

Villkoren för att nå de olika tjänstegraderna varierar med tillhörighet till skilda befäls- och personalgrupper. Yrkesbefälet befordras i regel först när vederbörande får en mot graden svarande lönegradsplacerad tjänst i fredsorganisationen. Reservpersonal och värnpliktig personal når däremot i princip graden när kompetensgivande utbildning har genomgåtts eller viss tjänstgöring har fullgjorts. För dessa grupper finns dock vissa åldersgränser för befordran. En olägenhet med den nu beskrivna ordningen är att det blir variationer i fråga om befordran såväl mellan yrkesbefälets olika personalkårer som mellan yrkesbefälet och övrigt befäl.

Den allvarligaste bristen i gällande system är dock att det i många fall saknas ett logiskt sammanhang mellan befälsgruppernas uppgifter i krigsorganisationen och deras tjänsteställning. Redan genom 1942 års försvarsbeslut (prop. 1942:210, 3SäU 1942:2, rskr 1942:374) uppstod en sådan bristande överensstämmelse, vilken accentuerades genom den av statsmakterna år 1960 beslutade befälsordningen för armén (prop. 1960:109, SU 1960:113, rskr 1960:290). Genom 1960 års befälsbeslut fick yrkesbefälet delvis nya krigsuppgifter. Officerarna leder förband av lägst bataljons styrka. Underofficerarna har till huvuduppgift att vara kompanichefer och ställföreträdande kompanichefer och underbefälet att vara kvartermästare vid kompani. 1960 års befälsbeslut innebar också en allmän höjning av yrkesbefälets kompetens. Yrkesbefälets obligatoriska utbildning utökades till både omfattning och innehåll med hänsyn till att personalen utnyttjas i högre krigsbefattningar än tidigare. För reservofficerarna innebar 1960 års beslut ingen ändring i fråga om uppgifterna i krigsorganisationen, nämligen att vara kompanichefer eller ställföreträdande kompanichefer. Däremot blev utbildningen längre och fick större omfång. Även det värnpliktiga befälets uppgifter i krig blev oförändrade enligt 1960 års befälsbeslut. Utbildningen anpassades dock bättre än förut till dessa uppgifter genom det nya system för värnpliktsutbildningen som statsmakterna beslutade om år 1966 (prop. 1966:106, 2LU 1966:48, rskr 1966:271).

Som exempel på brister i fråga om överensstämmelse mellan tjänsteställning och uppgifter i krigsorganisationen kan beträffande armén nämnas följande.

Som kompanichefer i krigsorganisationen återfinns i dag reservkaptenen och värnpliktiga kaptener samt förvaltare, fanjunkare och löjtnanter på aktiv stat. Kaptener kan vara fältbataljonschefer om de är yrkesofficerare men fältkompanichefer om de är reservofficerare. Fanjunkare kan också vara kompanichefer i krigsorganisationen om de är yrkesunderofficerare, medan värnpliktiga fanjunkare i regel är kompanikvartermästare. Det yngre yrkesbefälet, furirerna, tjänstgör i regel som plutonchefs ställföreträdare, medan den värnpliktige furiren är gruppchef.

Man kan också konstatera en bristande överensstämmelse mellan

svenska och utländska tjänstegrader på så sätt att svensk militär personal i viss utsträckning måste anses ha avsevärt lägre tjänstegrader än sina utländska motsvarigheter. Åtgärder för att komma till rätta med detta har hittills bestått bl. a. i att den svenska personalen tillagts högre tjänstegrad under tiden för utlandstjänstgöring.

Nytt tjänsteställningssystem

Vid utformningen av det nya tjänsteställningssystemet har målet främst varit att undanröja de brister som finns i den nuvarande ordningen. Den vägledande principen har varit att åstadkomma ett logiskt samband mellan uppgifterna i krigsorganisationen och tjänsteställning. Tjänsteställningen skall, med andra ord, ge ett uttryck för varje krigsmans relativa förmåga — kompetens — att utöva befäl.

Med hänsyn till den befälsrätt som organisatoriskt bör vara knuten till en befattning förs vissa huvudtyper av befattningar i främst krigsorganisationen samman till typbefattningar. Typbefattningarna placeras med hänsyn till kompetenskravet på olika nivåer, kompetensnivåer. Eftersom kravet på befälsförmåga varierar mellan befattningarna på samma kompetensnivå, sker i vissa fall en skiktning även inom nivån.

Kompetensnivåerna är till antalet åtta, nämligen nivån för högre chefer (H) samt regementschefs- (R), fredsbataljonschefs- (F), bataljonschefs- (B), kompanichefs- (K), plutonchefs- (P), troppchefs- (T) och gruppchefsnivån (G).

Nivå H omfattar försvarets högsta militära befattningar och motsvarar i huvudsak befattningarna för dagens generalspersoner och flaggmän. Till nivå R hänförs regementschefer, flottiljchefer, chefer i lägre regional instans m. fl. Till nivå F hör utbildningsbataljonschefer och andra befattningshavare som närmast under regementschefen eller motsvarande chef har ansvaret för verksamheten vid fredsförbanden. Nivå B inrymmer befattningar för bataljonschef och ställföreträdande bataljonschef i krigsorganisationen samt därmed jämförliga befattningar. Nivå K omfattar befattningar för kompanichef, ställföreträdande kompanichef och liknande befattningar i krigsorganisationen. I nivå P återfinns befattningar för plutonchef och liknande i krigsorganisationen. Till nivå T hör befattningar som chef för sådana avdelningar i krigsorganisationen som är mindre än pluton men större än grupp och befattningar som plutonchefs ställföreträdare, kompanikvartermästare och stabsunderofficer. Nivå G slutligen omfattar krigsorganisationens befattningar för gruppchef och gruppchefs ställföreträdare.

Genom att varje typbefattning svarar mot en bestämd tjänstegrad får man ett klart samband mellan befälsrätt och tjänsteställning.

För att underlätta systematiken i reglementen och instruktioner förs tjänstegraderna samman i befälsnivåer. Tjänstegraderna och deras ordningsföljd samt befälsnivåerna framgår av följande tabell.

Befälsnivå	Tjänstegradernas benämning			Mot befälsnivå svarande kompetensnivå
	Nr	Inom krigsmakten utom flottan	Inom flottan	
I. Generalspersoner (flaggmän)	1.	General	Amiral	H
	2.	Generallöjtnant	Viceamiral	
	3.	Generalmajor	Konteramiral	
II. Regementsbefäl	4.	Överste av 1. graden	Kommendör av 1. graden	R
	5.	Överste	Kommendör	
	6.	Överstelöjtnant	Kommendörkapten	F och B
	7.	Major	Örlogskapten	
III. Kompanibefäl	8.	Kapten		K och P
	9.	Löjtnant		
	10.	Fänrik		
IV. Plutonsbefäl	11.	Fanjunkare		T
	12.	Sergeant		
V. Gruppbefäl	13.	Överfurir		G
	14.	Furir		
	15.	Korporal		

Tjänsteställningen bestäms liksom hittills av tjänstegradernas ordningsföljd. För befäl med samma tjänstegrad bestäms tjänsteställningen av tjänsteåldern.

En jämförelse med gällande ordning ger vid handen att tjänstegraderna förvaltare, rustmästare och vicekorpral utgår liksom ett flertal särbenämningar såsom ryttmästare, flaggunderofficer, styckjunkare, högbåtsman och konstapel. Vidare kastas ordningen om mellan fänrik och fanjunkare.

Hittills använda gruppbenämningar försvinner eller ändras. Benämningarna i det nya systemet blir regementsofficerare, kompaniofficerare, plutonsofficerare, gruppchefer, reservofficerare, värnpliktsofficerare och värnpliktiga gruppchefer. Av följande uppställning framgår dels vilka tjänstegrader som de nya grupperna omfattar, dels sambandet mellan nuvarande och nya gruppbenämningar. I uppställningen har inte tagits med särskilda varianter inom systemet.

Nuvarande gruppbenämning	Ny gruppbenämning	Omfattar normalt tjänstegraderna nr
Officerare (yrkespersonal)	Regementsofficerare	1–9
Underofficerare (yrkespersonal)	Kompaniofficerare	8–10
Underbefäl (yrkespersonal)		
a. äldre personal	Plutonsofficerare	11–12
b. yngre personal (furirer och lägre)	Gruppchefer	13–15

Nuvarande gruppbenämning	Ny gruppbenämning	Omfattar normalt tjänstegraderna nr
Reservofficerare	Reservofficerare/kompanibefäl och högre	1–10
Reservunderofficerare	Reservofficerare/plutonsbefäl	11–12
Värnpliktiga officerare	Värnpliktsofficerare/kompanibefäl	8–10
Värnpliktiga underofficerare	Värnpliktsofficerare/plutonsbefäl	11–12
Värnpliktigt underbefäl	Värnpliktiga gruppchefer	13–15

Som uppställningen visar används i den nya ordningen benämningarna regementsofficer och kompaniofficer i en annan betydelse än i nuvarande system. I dag anger begreppen, som förut har sagts, nivå medan de i det nya systemet används som beteckning på befälsgrupper. Av uppställningen kan också läsas ut att dagens yrkesunderofficerare i framtiden kallas kompaniofficerare och innehar tjänstegraderna kapten, löjtnant och fänrik samt att dagens yrkesunderbefäl kallas dels plutonsofficerare med tjänstegraderna fanjunkare och sergeant, dels gruppchefer med tjänstegraderna överfurir, furir och korporal.

Mot typbefattningar inom kompetensnivåerna B, K, P, T och G svarar en befattningsinriktad utbildning som är obligatorisk för all personal inom samma befälsgrupp. Utbildningen omfattar såväl teoretisk skolning som praktisk tjänstgöring. Tjänstegraden erhålls när genom föreskriven utbildning kompetens har uppnåtts för krigsplacering i den typbefattning som svarar mot tjänstegraden. Till befattningarna inom nivåerna H, R och F sker befordran genom urval.

Det anförda innebär att sambandet mellan lönesättning och tjänsteställning bryts. Lönesättningen bestäms efter förhandlingar och beror på andra faktorer än de som reglerar befälsrätten. I det nya systemet innebär därigenom befordran två från varandra skilda åtgärder, tjänstetillsättning och tjänsteställningsbefordran. Reglerna för tjänstetillsättning berör bara yrkespersonalen och påverkas inte av tjänsteställningssystemet. Tjänsterna anges i fortsättningen inte med tjänstegrader utan med befattning eller gruppbenämning. Inte sällan medför brist på kvalificerat befäl i såväl freds- som krigsorganisationen att viss personal måste fullgöra uppgifter för vilka den formellt saknar kompetens. Av en sådan placering i högre befattning följer emellertid inte att vederbörande får den tjänstegrad som svarar mot den högre befattningen. Han har nämligen inte den kompetens som behövs för befordran till den högre tjänstegraden.

Också den civilmilitära personalens befattningar placeras på olika nivåer, funktionsnivåer, som motsvarar de militära kompetensnivåerna. Mot civilmilitär typbefattning svarar en bestämd tjänsteklass med samma benämning som motsvarande tjänstegrad.

Vad slutligen gäller den civila personalen inom krigsmakten finns inget behov av regler om tjänsteställning. Civil personal tillhör i stället fyra

tjänstegrupper, varav en jämställs med regementsbefäl och högre befäl, en med kompanibefäl, en med plutonsbefäl samt en med gruppbefäl och meniga.

Departementschefen

Som jag har anført i det föregående ligger det inom ramen för Kungl. Maj:ts bestämmanderätt att utfärda föreskrifter om tjänsteställningsförehållanden. I samband med att riksdagen år 1960 förelades förslag om en ny befälsordning vid armén redovisade jag emellertid också de principer som jag ansåg borde vara vägledande vid utarbetandet av nya tjänsteställningsbestämmelser. Bl. a. uttalade jag (prop. 1960:109 s. 143) att vid den fortsatta beredningen av frågan de aktiva befälskårernas speciella kompetens borde beaktas. Vidare betonade jag vikten av en koppling mellan grad och befattning varvid tillbörlig hänsyn skulle tas också till den icke aktiva befälspersonalen. Vägledande vid utformningen av ett nytt tjänsteställningssystem skulle också vara att åstadkomma ett logiskt sammanhang mellan uppgifter i krigsorganisationen och tjänsteställning. Den allmänna, militära och sociala värderingen av krigsmaktens personal måste nämligen ske med hänsyn till uppgifterna i den organisation där alla kategorier församman, dvs. krigsorganisationen. Jag angav slutligen att som förutsättning skulle gälla att de aktiva underofficerarna fick en ny benämning.

Det tjänsteställningssystem som Kungl. Maj:t den 26 mars 1971 har beslutat att införa med tillämpning fr. o. m. den 1 juli 1972 och i fråga om vars närmare utformning jag hänvisar till den föregående redogörelsen svarar väl mot de principer jag angav som vägledande i prop. 1960:109. Sålunda får yrkesunderofficerarna liksom de två övriga grupperna av yrkesbefäl nya benämningar och vissa av de nya begreppen används i annan betydelse än i nuvarande system. Benämningarna officer, underofficer och underbefäl utgår helt. I stället införs gruppbenämningar som bestäms med hänsyn till utbildning, användning och rekrytering. Dagens yrkesofficerare som utbildas till att i krigsorganisationen inneha lägst typbefattningen som bataljonschef kallas regementsofficerare. Nuvarande aktiva underofficerare som utbildas till att i krig leda kompaniets strid får namnet kompaniofficerare. Dagens yrkesunderbefäl som utbildas för uppgiften som kvartermästare vid kompani i krigsorganisationen benämns plutonsofficerare eller, i början av utbildningen, gruppchefer. Reservbefälet får benämningen reservofficerare och det värnpliktiga befälet kallas värnpliktsofficerare och värnpliktiga gruppchefer. Också kravet på ett sammanhang mellan uppgifter i krigsorganisationen och tjänsteställning har tillgodosetts. En yrkeskapten i armén med mer än elva års tjänst är i regel krigsplacerad som bataljonschef. Han får i det nya systemet majors tjänstegrad. Den yngre kaptenen och reservkaptenen som i krigsorganisationen har befattningen som kompanichef eller ställföreträdande kompanichef förblir kapten. En fanjunkare på aktiv stat med många års tjänst är likaså i regel krigsplacerad som kompanichef och han får därmed också kaptenens tjänstegrad enligt de nya bestämmelserna. Ge-

nom att sålunda knyta tjänstegraden till kompetensen för krigsuppgifter får man automatiskt en koppling mellan grad och befattning. Det blir alltså utan betydelse i tjänsteställningshänseende från vilken befälsgrupp befattningshavaren hämtas. Han får alltid samma tjänstegrad.

Anställnings- och arbetsvillkoren för personalen bestäms genom avtal mellan statens avtalsverk och berörda personalorganisationer. Det nya tjänsteställningssystemet medför inga ändringar av förutsättningarna för nu gällande avtal. Jag vill också särskilt framhålla att det nya systemet inte heller påverkar frågan om befälets användning och placering i vare sig freds- eller krigsorganisationen.

Som jag inledningsvis nämnde medför det nya tjänsteställningssystemet ändringar av väsentligen formell art i åtskilliga författningar av vilka några har beslutats med riksdagen. Ändringarna föranleds av att benämningarna regementsofficer, officer, underofficer och underbefäl som nu återfinns i författningstexterna inte förekommer eller används i en annan betydelse i det nya systemet.

I detta sammanhang kan nämnas att vissa av de nyss angivna termerna återfinns i den svenska översättningen av bl. a. några av Haagkonventionerna den 18 oktober 1907 och Genèvekonventionerna den 17 augusti 1949. Omläggningen av vårt tjänsteställningssystem medför givetvis att man från svensk sida vid tillämpningen av konventionerna i fortsättningen använder de termer i det nya systemet som svarar mot förut använda benämningar.

I enlighet med det anförda har inom försvarsdepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967),
- 2) lag om ändring i brottsbalken,
- 3) lag om ändring i militära rättsgångslagen (1948:472),
- 4) lag om ändring i lagen (1949:165) angående beslag å vissa skrifter,
- 5) lag om ändring i militärsättningsförfordningen (1950:261).

Särskild motivering till författningsförslagen

Förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967)

Ändringsförslagen i 6 § andra stycket och 27 § 1 mom. innebär att nuvarande befälsbenämningar ersätts av sina motsvarigheter i det nya systemet, dvs. grupp-, plutons- och kompanibefäl. I fråga om den föreslagna ändringen i 10 § hänvisas till vad som anförts i det följande beträffande 13 § första stycket militära rättegångslagen (1948:472).

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

De i 21 kap. 20 § använda begreppen officerare, underofficerare och underbefäl ersätts med motsvarande benämningar i det nya systemet, dvs. regementsofficerare, kompaniofficerare, plutonsofficerare, gruppchefer och reservofficerare. Utbytet medför inte någon ändring i sak.

I 21 kap. 21 § sägs nu att befäl av lägst furirs grad skall vara underkastade ämbetsansvar. Förslaget innebär att ämbetsansvaret inte sträcker sig längre än till överfurir. I gällande ordning erhålls furirsgraden efter instruktörsskola I eller motsvarande skola. I det nya systemet blir däremot den som utexamineras från samma skola överfurir. Förslaget innebär således inte någon ändring i sak.

Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen (1948:472)

13 §

I paragrafens första stycke föreskrivs i nuvarande lydelse att bestraffningsrätt i disciplinmål tillkommer vissa uppräknade befattningshavare under förutsättning att de är av lägst regementsofficers grad eller tjänsteklass. I gällande ordning innehar en regementsofficer lägst majors grad eller, vid flottan, lägst den grad som tillkommer kommendörkapten av 2. graden. Förslaget som innebär att regementsofficer ersätts med överstelöjtnant eller kommendörkapten får ingen saklig betydelse. Dagens major (kommendörkapten av 2. graden) är nämligen i utbildningshänseende och användbarhet likställd med en överstelöjtnant (kommendörkapten) i det nya systemet. I överensstämmelse med det anförda föreslås motsvarande ändringar också i paragrafens andra stycke.

I andra stycket är gränsen i fråga om befogenhet att utöva bestraffningsrätt f. n. satt vid kaptens grad eller tjänsteklass. Enligt förslaget byts kapten ut mot major (örlogskapten). I nuvarande system blir en officer på aktiv stat kapten tidigast åtta år efter första anställningen som officer. I det nya systemet tar det elva år från samma tidpunkt att bli major. Förslaget innebär den ändringen i sak att yngre kaptener på aktiv stat, kaptener i reserven och värnpliktiga kaptener som i dag kan anförtros bestraffningsrätt enligt bestämmelsen i detta lagrum inte får den möjlig-

heten i fortsättningen. Då det emellertid bör ställas tämligen stora krav på såväl utbildning som erfarenhet hos den som handhar frågor som har samband med den militära rättskipningen, anser jag ändringen vara lämplig.

16 §

I paragrafens andra stycke ersätts ordet kapten med örlogskapten, som är flottans motsvarighet till major i de andra försvarsgrenarna. I överensstämmelse med vad som anförts beträffande 13 § andra stycket kommer förslaget, även om det formellt innebär en ändring i sak, inte att få någon praktisk betydelse.

17 §

Som framgår av den föregående redogörelsen för det nya tjänsteställningssystemet utgår benämningen underofficer. När det i paragrafens nuvarande lydelse talas om befattningshavare av lägst underofficers grad innefattas däri såväl fast anställda som värnpliktiga som har lägst sergeants grad eller tjänsteklass. Nu föreslås ordet fänrik i stället för underofficer. Detta får till följd att av de grupper som i dag omfattas av paragrafens bestämmelser nuvarande reservunderofficerare och värnpliktiga underofficerare utesluts. Jag anser inte att detta vållar några olägenheter i den praktiska tillämpningen.

66 §

Förslaget innebär ändringar i andra och tredje styckena. I andra stycket föreslås samma ändring som i 17 §.

I tredje stycket förekommer f. n. ordet underbefäl. Detta föreslås utbytt mot ordet gruppbefäl. I sak innebär förslaget att de av dagens underbefäl som i det nya systemet får sergeants eller fanjunkares tjänstegrad, dvs. i huvudsak det äldre yrkesunderbefälet, inte kan tillrättavisas av chef för kompani och andra i tredje stycket angivna befattningshavare. Vidare föreslås att ordet regementsofficer ersätts med kommandörkapten. I fråga om den ändringen hänvisas till vad som har anförts beträffande 13 § första stycket.

96 §

I fråga om ändringarna i denna paragraf hänvisas till vad som har anförts beträffande 13 och 16 §§.

98 §

Andra stycket i denna paragraf innehåller en regel som förbjuder militär krigsrättsnämndeman att tjänstgöra när en officer eller underoffi-

cer från samma regemente eller därmed likställda förband som nämndemannen är svarande i militärt mål. Enligt förslaget blir jävsregeln tillämplig när svaranden är av lägst fänriks grad. Härav följer till skillnad mot vad som gäller f. n. att nämndeman är oförhindrad att tjänstgöra i domstolen när svaranden kommer från den befälsgrupp som i gällande system består av reservunderofficerarna eller de värnpliktiga underofficerarna. Den sakliga ändring som detta innebär är jag beredd att godta, eftersom behovet av en jävsregel av ifrågavarande innebörd över huvud taget kan sättas i fråga. Till stöd för jävsregeln åberopades vid dess tillkomst att den undanröjer anledning till misstanke att missriktad kåranda inverkar på domstolens avgörande (prop. 1948:216 s. 206). En sådan motivering har inte samma giltighet i dag mot bakgrund av den utjämning som de senaste åren skett mellan de olika befälsgrupperna. Ett slopande av regeln bör dock övervägas i ett större sammanhang.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1949:165) angående beslag å vissa skrifter

I 1 § föreslås att beslut om beslag i brådska fall får fattas av befattningshavare av lägst fänriks grad. Enligt nuvarande lydelse tillkommer den rätten befattningshavare av officers eller underofficers grad, dvs. av lägst sergeants grad. I fråga om innebörden av ändringen hänvisas till vad som anförts beträffande 17 § militära rättegångslagen (1948:472).

Förslaget till lag om ändring i militärsättningsförordningen (1950:261)

Förslaget innebär att den i 1 § använda terminologin anpassas till det nya tjänsteställningssystemet.

Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga förslagen till

- 1) *lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967),*
- 2) *lag om ändring i brottsbalken,*
- 3) *lag om ändring i militära rättegångslagen (1948:472),*
- 4) *lag om ändring i lagen (1949:165) angående beslag å vissa skrifter,*
- 5) *lag om ändring i militärsättningsförordningen (1950:261).*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

